

СТРУКТУРА ЛІТЕРАТУРОЗНАВЧОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ І ЛІТЕРАТУРИ

У статті висвітлено альтернативне бачення структури літературознавчої компетентності як особистісно-професійного феномену. На основі теоретичного аналізу психолого-педагогічних студій обґрунтовано доцільність і концептуальну логіку авторської позиції щодо структури літературознавчої компетентності майбутніх учителів української мови і літератури.

Ключові слова: вчитель української мови і літератури, літературознавча компетентність, структура літературознавчої компетентності, філологічна культура, професійні функції вчителя.

Постановка проблеми, її зв'язок із важливими завданнями. У всі часи цивілізаційного розвитку людства художню літературу розглядали як унікальний спосіб осягнення й трансформації соціокультурного простору, потенціально-невичерпне джерело інтелектуально-емоційного, естетичного і духовного розвитку особистості. В умовах становлення інформаційно-технологічного суспільства, полікультурного простору, поліпарадигмальності гуманітарних наук істотно оновлюється тематика і жанрове розмаїття художніх творів. Особливої значущості набувають індивідуально-особистісні якості людини, що забезпечують успіх її самореалізації. Одним із таких малодосліджених новоутворень є літературознавча компетентність.

Огляд публікацій останніх публікацій із теми дослідження. Різномасштабні питання щодо уточнення сутності і структури компетентностей майбутніх учителів ще з 90-рр. ХХ ст. перебувають у центрі наукових студій психологічних і педагогічних наук. Результати праць В. І. Байденка, Н. М. Бібік, Н. Б. Голуб, І. О. Зимньої, Н. В. Кузьміної, А. К. Маркової, О. В. Овчарук, О. І. Пометун, С. О. Сисоєвої, Л. Л. Хоружої та ін. позиціоновано як теоретичне підґрунтя дослідницьких пошуків останнього десятиріччя. Розкриваючи сутність професійної, філологічної, літературної чи інтерпретаційної компетентностей особи, науковці (І. Є. Брякова, М. І. Вітошко, О. А. Ворожбитова, Г. О. Геруля, О. Є. Єрохіна, О. О. Ісаєва, В. О. Коваль, Л. І. Петрієва, О. М. Ратушняк, О. М. Семенов, В. В. Сидоренко, І. В. Соколова, А. О. Соломонова, В. І. Шуляр та ін.) у більшості випадків оперують поняттям "літературознавча компетенція".

Формулювання мети статті. Зважаючи на малодослідженість феномену літературознавчої компетентності та об'єктивну потребу оновлення професійної підготовки майбутніх учителів української мови і літератури, вбачаємо необхідність наукового обґрунтування структури літературознавчої компетентності як особистісно-професійного феномену.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих результатів. Для визначення структури літературознавчої компетентності майбутнього вчителя української мови і літератури важливо насамперед проаналізувати наявний досвід та відобразити авторське бачення її сутнісної природи. На основі інтегрування науково відрефлексованих визначень літературознавчої компетентності під кутом зору актуальних методологічних підходів сформульовано авторське розуміння досліджуваного утворення. Означений феномен усвідомлюємо не як механічну сукупність компонентів першого і другого порядку, а як складну динамічну систему індивідуально-особистісних і професійно-діяльнісних елементів. Комплексно зазначені елементи забезпечують здатність і готовність майбутнього вчителя української мови і літератури ефективно виконувати літературознавчу діяльність, яка є підґрунтям професійної праці, його особистісно-професійної самореалізації і саморозвитку [2]. Альтернативна позиція щодо сутності літературознавчої компетентності майбутнього вчителя-словесника [1; 2] потребує уточнення та наукового обґрунтування структури досліджуваного феномену як наукової категорії.

Структуру компетентностей визначають, як правило, керуючись їх належністю до групи професійних (спеціальних, фахових) чи непрофесійних (життєвих, надпредметних, ключових) різновидів. Актуальною вважаємо концепцію О. І. Пометун щодо групування компетентностей на такі види: *ключові (міжпредметні і надпредметні) компетентності*, на основі яких можливо встановити здатність фахівця виконувати різні види діяльності, ефективно вирішувати актуальні проблеми; такі

компетентності формуються і вдосконалюються у результаті безперервного процесу здобуття освіти впродовж життя; *галузеві компетентності*, що формуються у процесі всього терміну засвоєння змісту галузі знання (в середній, вищій і післядипломній ланках освіти), відображаються у форматі інтерпретації розуміння людиною суспільної ролі і способу функціонування галузі, умінь задіювати компетентності для розв'язання індивідуальних і соціальних проблем; *предметні компетентності*, що набуваються на основі вивчення окремого навчального курсу в середній, вищій школі впродовж навчального року чи ступеня навчання [8, с. 67].

Трансформування сформульованої ідеї в контекст дослідження зумовлює об'єктивну потребу гіпотетичного визначення структури літературознавчої компетентності у різних вимірах. По-перше, як *міжпредметної компетентності*, оскільки літературознавча діяльність забезпечує адекватне пізнання, усвідомлення, оцінювання та інтерпретацію літературно-художніх явищ, об'єктивне осмислення літературно-критичних праць, творче використання опанованих наукових тверджень. По-друге, як *галузевої компетентності*, оскільки літературознавство – це самостійна наукова галузь, зміст якої, відповідно до вимог освітніх стандартів, засвоюють у середній, вищій, післядипломній ланках системи освіти. По-третє, як *предметної компетентності*, оскільки літературознавчі відомості, вміння набувають у процесі вивчення навчальних курсів у середній, вищій школі.

Наукову цінність складає диференціація компетентностей, розроблена на підґрунті міжнародного досвіду [8]. О. В. Овчарук вирізняє *соціальні компетентності* (здатність до роботи у команді і співпраці, вміння розв'язувати життєві ситуаційні проблеми, навички взаєморозуміння, соціальні і громадянські цінності тощо); *мотиваційні компетентності* (здатність до навчання, винахідливість, навички адаптуватися і бути мобільним, уміння досягати успіхів, прагнення змінити життя на краще, інтереси, внутрішня мотивація, особисті практичні здібності, вміння робити власний вибір, визначати цілі буття тощо); *функціональні компетентності* (технічна, наукова компетентність, уміння послуговуватися знаннями в житті та навчанні, використовувати джерела інформації для власного розвитку, інформаційні технології тощо) [8, с. 8-10].

Обґрунтовуючи структуру досліджуваного феномену, зважаємо на позицію А. В. Хуторського [20]. Згідно з твердженням вченого, компетентності взаємопов'язані зі *знаннями, вміннями, навичками*, що є структурними компонентами утворення; корелюють зі *здатністю індивіда* свідомо і раціонально їх використовувати; забезпечують всебічне оволодіння процедурою освітньої підготовки особистісно-діяльнісного спрямування.

Принциповою у визначенні структури літературознавчої компетентності вважаємо ідею В. І. Огарьова. Згідно з міркуваннями науковця, головними компонентами компетентності є: *ґрунтовне розуміння сутності явища у процесі розв'язання певних проблем; глибоке знання попереднього досвіду певної галузі, активне опанування його здобутків; уміння обирати оптимальні, ефективні й раціональні засоби та дії, адекватні конкретним обставинам місця й часу; відчуття відповідальності за отримані результати; спроможність "навчатися на помилках" і вносити корективи у процес досягнення мети* [14, с. 10]. Поглиблюючи наведену думку, В. А. Міжериков у структурі компетентності виокремлює *фаховий досвід*, що у поєднанні з можливостями особистості, знаннями, вміннями і навичками утворює цілісну якість – готовність обирати чи ухвалювати оптимальні рішення. Поділяючи позицію попередників, В. М. Шепель акцентує увагу на *теоретико-прикладній готовності майбутнього вчителя* як складовій структури компетентності, що відображено у наших попередніх публікаціях. Українські науковці (Н. М. Авшенюк, В. П. Андрущенко, Т. М. Десятов, Л. М. Дяченко, І. А. Зязюн, В. Г. Кремень, С. Д. Максименко, Н. Г. Ничкало, Н. С. Побірченко, Н. О. Постригач, Л. П. Пуховська, С. О. Сисоєва, О. В. Сулима, Я. В. Цехмістер, О. В. Чалий та ін.) обґрунтовують, що конструктами компетентності є соціальний досвід життєдіяльності особистості та досвід буття людини, необхідні для здійснення індивідуальної траєкторії життя як своєрідного індивідуального проекту, [4; 16].

Орієнтуючись на результати теоретичного аналізу, вважаємо доцільним диференціювати у структурі літературознавчої компетентності майбутнього вчителя української мови і літератури складові, що забезпечують результативність громадянської, соціокультурної, професійної, культурно-дозвілєвої діяльності на основі глибокого пізнання, критичного осмислення та інтерпретації літературно-мистецьких явищ, літературно-критичних оглядів, літературознавчих фактів. Водночас усвідомлюємо, що відповідно до специфіки фаху представникам кожної окремої спеціальності притаманний чітко

окреслений набір особистісно-професійних якостей. Наприклад, у структурі фахової компетентності майбутнього вчителя-словесника А. Д. Онкович диференціює педагогічну, культурознавчу, мовознавчу, літературознавчу, джерелознавчу компетентності [15]; І. В. Трешина – психолого-педагогічну, методичну, філологічну (лінгвістичну, соціокультурну, загальногуманітарну), соціальну, компенсаторну компетенції, компетентності й індивідуально-особистісні якості [18]; О. А. Копусь у фаховій лінгводидактичній компетентності майбутніх магістрів-філологів – мовну, мовленнєву, комунікативну, предметну, дослідницьку компетенції [9].

Означені міркування – правомірні, що дозволяє уточнити конкретні показники діяльності, за якими встановлюють відповідність/невідповідність її результатів критеріям якості. Однак, із огляду на пріоритет антропоцентричного, особистісно орієнтованого підходів, людиновимірності, гуманізації як провідних освітніх тенденцій, у розробленні структури літературознавчої компетентності майбутнього вчителя української мови і літератури некоректно обмежуватися переліком компетенцій. Важливо враховувати індивідуально-особистісну сутність феномену, що забезпечує саморозвиток, фундаментальну здатність особи переживати процес власного становлення, бути суб'єктом свого життя в розмаїтті його граней. Тому більш перспективними визнаємо концептуальні твердження Н. М. Бібік [8, с. 47-52], В. О. Коваль [6], Н. В. Кузьміної [11], А. К. Маркової [13], О. В. Овчарук [8, с. 8-10], О. І. Пометун [8, с. 15-24], І. В. Соколової [17], Л. Л. Хоружої [19] та ін. науковців, які вирізняють у структурі компетентності фахівця професійно-діяльнісні й індивідуально-особистісні складники:

– позитивну мотивацію, ціннісно-сміслові уявлення особистості про зміст і результати діяльності, опановані, "привласнені" знання (як частина свідомості), що обумовлюють вибір різновиду діяльності, вміння і досвід, необхідні людині для успішного виконання фахових завдань на основі набутих знань;

– компетентності й особистісні якості, що цілісно визначають індивідуально-особистісний ресурс фахівця, який забезпечує можливість ефективної взаємодії індивіда з довкіллям у конкретному виді діяльності;

– цілісну систему взаємопов'язаних аспектів (мотиваційно-теоретичного, практико-прикладного і дослідницько-рефлексивного) діяльності особистості.

За результатами теоретичного аналізу узагальнюємо, що **структура літературознавчої компетентності майбутнього словесника** є не механічною сукупністю компонентів першого і другого порядку, а динамічною системою індивідуально-особистісних і професійно-діяльнісних елементів, що інтегровано відображає особистісно-професійну характеристику індивіда. Структурно-змістове наповнення літературознавчої компетентності майбутнього вчителя української мови і літератури обумовлюється його здатністю ефективно вирішувати різні ситуації у межах буденного, професійного й соціокультурного життя. Безперечно, структура літературознавчої компетентності може бути деталізована комплексом знань, умінь, індивідуальних якостей (мотивів, намірів, установок, орієнтирів, переконань), досвіду літературознавчої діяльності, що системно висвітлюють внутрішні зв'язки об'єкта. Такі зв'язки, незважаючи на постійні впливи, забезпечують цілісність утворення, зберігають основні його характеристики. Системно усі елементи детермінують здатність і готовність майбутнього вчителя української мови і літератури ефективно виконувати літературознавчу діяльність, яка, будучи підґрунтям професійної праці, сприяє його особистісно-професійній самореалізації і саморозвитку.

Теоретично обґрунтовані погляди вчених аргументують наше уявлення, що *структуру літературознавчої компетентності майбутнього словесника* складає комплекс знань, умінь, індивідуальних якостей (мотивів, намірів, установок, орієнтирів, переконань), досвіду літературознавчої діяльності, що системно репрезентують внутрішні зв'язки об'єкта, котрі забезпечують його цілісність, збереження основних характеристик, незважаючи на постійні зовнішні і внутрішні впливи.

Альтернативне бачення структури літературознавчої компетентності майбутнього вчителя української мови і літератури є підґрунтям уявлення про стратегію успішної самореалізації індивіда, адаптовану до соціокультурних умов, швидкого і безперервного накопичення й оновлення інформації. Схематично-світоглядне уявлення траєкторії самоздійснення майбутніх словесників охоплює етапи глибинного самопізнання, виявлення і розкриття передумов професійних успіхів чи невдач та усвідомлення адекватного, відповідального ставлення до виконання професійних функцій. Їхнім підґрунтям визнаємо літературознавчу діяльність, в якій виявляється і набуває подальшого розвитку

літературознавча компетентність.

Відтак постає об'єктивна потреба різнобічного представлення літературознавчої компетентності майбутнього вчителя української мови і літератури, що можливе на основі використання методу системного моделювання. Використання зазначеного теоретичного методу дозволить цілісно репрезентувати структуру літературознавчої компетентності, урахувати полісемію змісту категорій: "компетентність", "професійна компетентність", схематично показати багатофункціональну природу діяльності вчителя української мови і літератури. На відміну від інших теоретичних методів, системне моделювання обумовлює цілісне висвітлення об'єкта, механізмів, що забезпечують його системну неподільність, а також сприяє виявленню "різноманітних типів зв'язків складного об'єкта та введення їх у єдину теоретичну картину".

Усвідомлення досліджуваного феномену як "індивідуально-особистісної складної інтегрованої якості" (вимір: "освітній результат", "літературознавча освіченість") надає змогу встановити й охарактеризувати міру теоретичної готовності суб'єкта до виконання фахової діяльності, відповідно до соціально- і законодавчо окреслених норм, відображених в освітніх стандартах (освітньо-кваліфікаційна характеристика, професіограма, освітньо-професійна програма підготовки майбутнього вчителя української мови і літератури).

Розкриття сутності особистісно-професійного утворення як процесу літературознавчої діяльності уможливує виокремлення "процесуальних" складників літературознавчої компетентності (вимір: "професійна компетентність"). За ними можна оцінити якісний рівень перебігу літературознавчої діяльності, що забезпечує глибоке опанування літературно-мистецьких явищ, літературознавчих фактів, об'єктивне виконання професійних функцій учителя української мови і літератури. Розкриття сутності особистісно-професійного утворення як процесу літературознавчої діяльності уможливує виокремлення "процесуальних" складників літературознавчої компетентності (вимір: "професійна компетентність"). За ними можна оцінити якісний рівень перебігу літературознавчої діяльності, що забезпечує глибоке опанування літературно-мистецьких явищ, літературознавчих фактів, об'єктивне виконання професійних функцій учителя української мови і літератури.

Інтегрування складових обох площин формує уявлення про літературознавчу компетентність як своєрідний індивідуально-особистісний стан майбутнього фахівця (вимір: "професіоналізм", "фахова майстерність"). Зазначені теоретико-концептуальні міркування схематично показано на рис. 1.

Рис. 1 Системно-модельне уявлення про структуру літературознавчої компетентності майбутнього вчителя української мови і літератури

Основну ідею, що відображає авторське бачення конструктивного наповнення літературознавчої компетентності майбутнього вчителя української мови і літератури, втілюємо в розумінні структури особистісно-професійного утворення як системи, яка складається з окремих підсистем (компонентів), представлених сукупністю індивідуально-особистісних і професійно-діяльнісних якостей, які реалізуються і розвиваються в особистісному, концептуальному, освітньому, діяльнісному і рефлексивному аспектах.

Зважаючи на виокремлені відмінності та враховуючи концептуальні положення теоретичних

праць учених про зміст і структуру компетентності, професійної компетентності майбутнього вчителя мови і літератури, статус співвідношення цих категорій, особливості педагогічної, філологічної, літературної та літературознавчої освіти, професійної і літературознавчої підготовки, літературознавчу компетентність майбутнього вчителя української мови і літератури репрезентуємо як цілісний багаторівневий комплекс властивостей особистості, що на індивідуально-особистісному й професійно-діяльнісному рівнях забезпечують самоорганізацію індивіда шляхом оптимального і творчого використання набутих знань, умінь, індивідуальних здібностей і досвіду для розв'язання проблем шкільної літературної освіти, сприяють подальшому саморозвитку й самовдосконаленню. Сформульовану ідею враховуємо в характеристиці рівнів літературознавчої компетентності в цілому, і зокрема індивідуально-особистісних і професійно-діяльнісних складників, що обумовлюють, по-перше, міру володіння фаховими знаннями про літературу як особливий вид мистецтва, про художній текст як об'єкт літературознавчого дослідження, про теорію і технології виконання літературознавчої діяльності тощо; по-друге, реалізацію вмінь і навичок ефективно виконувати професійні функції вчителя української мови і літератури; по-третє, наявність/відсутність чітко окресленої світоглядної позиції щодо власної соціокультурної ролі і професійної активності у фаховому середовищі.

В обґрунтуванні такого погляду щодо особистісно-професійного феномена принципово значущим стало міркування, що літературознавчу компетентність недоцільно вивчати лише як комплекс якостей чи сукупність знань, умінь, навичок. Вивчення структурно-змістового наповнення літературознавчої компетентності коректно здійснювати на основі комплексної характеристики вимог, що ставляться до майбутнього вчителя української мови і літератури як фахівця і як особистості, відповідно до професійних і соціокультурних запитів на кожному етапі цивілізаційного прогресу людства.

Зважаючи на сказане та враховуючи результати усвідомлення літературознавчої компетентності майбутнього вчителя української мови і літератури у трьох площинах, окреслимо її загальний зміст у межах ціннісно-орієнтаційного, когнітивно-змістового і діяльнісно-практичного компонентів.

Ціннісно-орієнтаційний компонент літературознавчої компетентності обумовлюємо процесами всебічного осмислення майбутніми вчителями української мови і літератури і вже дипломованими фахівцями набутих ("привласнених") знань, розвинених умінь і сформованих навичок, досвіду фахової діяльності щодо свідомого й відповідального вибору раціональних способів виконання окремих дій та особистої діяльності, що детермінує професійну спрямованість і світоглядну позицію людини. Конструктивне наповнення компоненту складають:

– мотиви до здобуття, удосконалення літературознавчої освіти протягом усього життя і подальшого саморозвитку на основі самостійного критично-творчого "прочитання" художніх, наукових, літературно-критичних, епістолярних творів;

– професійна позиція, яка ґрунтується на цілеспрямованості особистості (психологічний феномен, який поєднує потреби, цінності, устремління, переконання особистості) щодо виконання літературознавчої діяльності, поглиблення власного рівня обізнаності й обумовлює усвідомлення значущості літературознавчої діяльності на всіх етапах її виконання (від свідомого цілевизначення до діалектичного виконання дій і конструктивного коригування способів літературознавчої діяльності);

– переконання щодо значущості соціокультурної місії вчителя української мови і літератури, його відповідальності у виконанні літературознавчої діяльності і власної суспільної ролі у розбудові громадянського суспільства;

– установки щодо морального вибору в ситуаціях колізії;

– прагнення самостійно визначати завдання і установки літературознавчої діяльності, знаходити або розробляти раціональні шляхи їх розв'язання, прагнення самовизначитися й самореалізуватися у такій діяльності й обґрунтувати внутрішній вибір "Я-концепції";

– спрямованість на реалізацію самовизначення, самооцінки, самоаналізу власних дій і поведінки, саморозвитку, самовдосконалення, самоактуалізації; прагнення ініціативно, критично аналізувати професійну діяльність і прогнозувати її результати;

– акмеологічні інваріанти як внутрішні мотиви, що зумовлюють потребу в саморозвитку, творчості та самовдосконаленні.

Когнітивно-змістовий компонент літературознавчої компетентності майбутнього фахівця й учителя української мови і літератури характеризує рівень розуміння ним специфіки літературознавчої

діяльності, усвідомлення її місця серед інших видів діяльності майбутнього словесника. Означений компонент як змістове підґрунтя досліджуваного утворення реалізується у здобутті індивідом наукових знань, у цілісному сприйнятті традицій у складі професійної культури і культури літературознавчої праці, у здатності виявити й усвідомити соціокультурне значення літературознавчої компетентності як професійної цінності та інтелектуального ресурсу представників філологічно-педагогічних спеціальностей. Зміст когнітивно-змістового компоненту охоплює:

- літературознавчу обізнаність і ерудицію, фактичні і технологічні знання з теорії, історії літератури та літературної критики як інтегроване, логічно обґрунтоване знання про явища і процеси літературно-художньої практики, літературної творчості, відомості з теорії та методології літератури, зафіксовані в свідомості людини;

- здатність до рефлексії як передумови свідомого регулювання професійної поведінки і літературознавчої діяльності відповідно до визначеної мети і завдань, власних прагнень;

- володіння індивідуально-особистісними і процесуальними характеристиками (творчий потенціал, лінгвістична спостережливість, здатність поетично сприймати дійсність, естетичний смак, образне мислення) та іншими індивідуально-особистісними якостями, що забезпечують опанування способів і навичок літературознавчої праці та механізмів їх використання у власній діяльності, наприклад декодування загальнолюдських і високоморальних цінностей художніх творів, їх перенесення й трансфесіоналізація в особистісну аксіосферу.

Діяльнісно-практичний компонент відображає актуалізовані індивідуально-особистісні і професійно-діяльнісні ресурси щодо самореалізації особи у перебігу літературознавчої діяльності й охоплює:

- структурно-функціональні психологічні складники, що визначають індивідуалізований стиль літературознавчої діяльності щодо глибокого осмислення тексту художнього твору, дійсності та окреслення перспектив, характер дій у вивченні кожного літературно-художнього явища;

- здатність не лише осягати дійсність і створений письменником художній світ, а й відтворювати опановані явища у нових варіантах інтерпретаційних моделей;

- вміння виконувати літературознавчу діяльність і таким чином сприяти розвитку естетичних смаків школярів, підвищувати рівень їхньої читацької культури;

- розвинену здатність проектувати і планувати як професійну діяльність загалом, так і кожний різновид літературознавчої – зокрема, спираючись на новітні здобутки науки, найсучасніші досягнення технологій та інноваційної практики;

- індивідуально-психологічні особливості людини як поєднання різних структурно-функціональних компонентів психіки, що виявляються в якостях особистості, її поведінці під час виконання літературознавчої праці й зокрема аналізу кожного явища літературно-мистецької творчості, його об'єктивного літературно-критичного оцінювання, здійснення науково-дослідницької і дослідницько-пошукової діяльності в галузі літературознавства.

Висновки дослідження і перспективи подальших розвідок з напрямку. На основі наукового обґрунтування авторської розробки структури, характеристики конструктивного наповнення феномену узагальнюємо принципів міркування, що розглядаємо як підґрунтя концепції розвитку літературознавчої компетентності у майбутніх учителів української мови і літератури.

По-перше, літературознавча компетентність – це результат особистісного і професійного розвитку майбутнього фахівця, в якому відображається ступінь відповідності освітньої підготовки випускника вищого педагогічного навчального закладу вимогам Національної рамки кваліфікацій, державних галузевих стандартів, що обумовлює взаємозв'язок із категоріями: "професіограма", "професійна придатність", "професійна готовність", "готовність і підготовленість учителя української мови і літератури до фахової літературознавчої діяльності".

По-друге, літературознавча компетентність як ієрархічна сукупність властивостей особистості, що розвивається в процесі професійної підготовки, є не тільки деяким освітнім результатом, а й здатністю майбутнього вчителя української мови і літератури виконувати певні дії, обумовлені різновидами літературознавчої праці, що реалізується в усвідомленні й адекватній інтерпретації художніх, літературно-критичних і наукових текстів, формуванні читацької культури учнів і розвитку у них інноваційного типу мислення.

По-третє, як інтегроване утворення літературознавча компетентність розвивається в індивідуально-особистісному і професійно-діяльнісному планах, забезпечує раціональне й творче використання літературознавчих знань, умінь, навичок розуміння, усвідомлення, кодування і декодування сенсів змісту твору та аналізу літературно-художніх явищ.

По-четверте, літературознавча компетентність – це необхідний компонент професійної компетентності, у структурі якої інтегровано об'єктивні й суб'єктивні складники, що сприяють ефективному виконанню професійних функцій.

По-п'яте, як комплексне динамічне утворення літературознавча компетентність охоплює когнітивно-змістовий, ціннісно-орієнтаційний і діялісно-практичний компоненти, що виявляються і набувають подальшого розвитку в процесі набуття комплексу знань, умінь і навичок, необхідних для адекватного сприймання, розуміння, усвідомлення й інтерпретації як окремих художньо-мистецьких явищ літературного процесу, так і літературно-художнього простору загалом. Причому динаміка та якість розвитку літературознавчої компетентності залежать від рівня розвитку філологічних здібностей, тобто можна стверджувати їх взаємодетермінованість.

По-шосте, результативність розвитку літературознавчої компетентності забезпечується гармонійним поєднанням особистісних якостей: 1) активного позитивного ставлення, глибокого інтересу й схильності до фаху вчителя української мови і літератури, його соціокультурної місії, здобуття літературознавчої освіти, виконання різнопланової літературознавчої діяльності; 2) емпатійності, рефлексивності, самостійності, ініціативності, креативності, проникливості, тактовності, толерантності, сумлінності, відповідальності, щирості, принциповості тощо; 3) переживання емоційних станів радості, задоволення і бадьорості від сприйняття художніх текстів, усвідомлення сутності мистецьких явищ, "пізнання істинних сенсів твору", власної творчої і наукової діяльності під час виконання різних видів літературознавчої праці, і зокрема обговорення й інтерпретації "власних прочитань твору" та висловлення міркувань із приводу прочитаного; 4) комплексу специфічних літературознавчих знань, умінь і навичок, що реалізуються у системі шкільної літературної освіти, а також динамізм, гнучкість і легкість в опануванні фундаментальних знань, розвитку фахових умінь і навичок; 5) відповідних індивідуально-психологічних особливостей у сенсорній, інтелектуальній, емоційно-вольовій сферах особистості, що відповідають вимогам професійної діяльності вчителя української мови і літератури і визначають динамічність, гнучкість і легкість у здобутті специфічних літературознавчих знань, умінь і навичок та розвитку філологічних здібностей (чуття мови, емоційна виразність мовлення, поетичне сприйняття дійсності, відтворювальна мовленнєва уява, образне мислення, лінгвістична спостережливість, здатність до світоглядної інтерпретації літературних творів, сприйняття, виокремлення й розуміння критеріїв художності твору, спроможність до аналізу літературно-художніх явищ).

Виокремлені характеристики сприяють утворенню науково обґрунтованого уявлення про майбутнього вчителя української мови і літератури з розвиненою літературознавчою компетентністю як про висококваліфікованого працівника, якого вирізняє індивідуальний стиль фахової діяльності, а також детермінують дослідницьку позицію, що розвиток літературознавчої компетентності майбутніх фахівців відбувається в контексті їхнього особистісно-професійного становлення як особистості професіонала і суб'єкта діяльності.

Література

1. Базиль Л. О. Літературознавча компетентність учителя української мови і літератури як системний особистісно-професійний феномен / Л. О. Базиль // Педагогічна освіта: теорія і практика. Психологія. Педагогіка : зб. наук. пр. / Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, Ін-т проблем вихов. НАПН України; редкол. Огнев'юк В. О., Бех І. Д., Хоружа Л. Л. [та ін.] – Вип. 20. – К. : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2013. – № 19. – С. 35-42.
2. Базиль Л. О. Сутність літературознавчої компетентності вчителя-філолога в контексті парадигмальних змін у системі освіти / Л. О. Базиль // ScienceandEducationaNewDimension. PedagogyandPsychology, III (22), Issue: 45, 2015. – С. 6-14.
3. Байденко В. И. Компетенции в профессиональном образовании / В. И. Байденко // Высшее образование в России. – 2004. – № 11. – С. 4–13.
4. Життєва компетентність особистості : наук.-метод. посіб. / [за ред. Л. В. Сохань, І. Г. Єрмакова, Г. М. Нессен]. – К. : Богдана, 2003. – 520 с.

5. Зязюн І. А. Інтелектуально-творчий розвиток особистості в умовах неперервної освіти / І. А. Зязюн // Неперервна професійна освіта: проблеми, пошуки, перспективи : [монографія] / [ред. І. А. Зязюна]. – К. : Видавництво "Віпол", 2000. – 636 с.
6. Коваль В. О. Теоретичні і методичні засади формування професійної компетентності майбутніх учителів-філологів у вищих педагогічних навчальних закладах : [монографія] / Валентина Олександрівна Коваль. – Умань : ПП Жовтий О. О., 2013. – 455 с.
7. Компетентнісний підхід до підготовки педагогів у зарубіжних країнах: теорія та практика : монографія / [Н. М. Авшенюк, Т. М. Десятов, Л. М. Дяченко, Н. О. Постригач, Л. П. Пуховська, О. В. Сулима]. – Кіровоград: Імекс-ЛТД, 2014. – 280 с.
8. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи : [кол. монографія / Бібік Н. М., Ващенко Л. С., Савченко О. Я. [та ін.]; під заг. ред. О. В. Овчарук.]. – К. : "К.І.С.", 2004. – 112 с. – (Бібліотека з освітньої політики).
9. Копусь О. А. Теоретико-методичні засади формування фахової лінгводидактичної компетентності майбутніх магістрів-філологів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра пед. наук : спец. 13.00.02 "Теорія і методика навчання (українська мова)" / О. А. Копусь. – Луганськ, 2013. – 43 с. – С. 14.
10. Краевский В. Методологическая компетентность педагогов-исследователей как условие научного обеспечения модернизации образования / В. Краевский // Соискатель-педагог. – 2008. – № 1. – С. 31–35.
11. Кузьмина Н. В. Профессионализм личности преподавателя / Н. М. Кузьмина. – М. : АПН, 1990. – 149 с.
12. Лернер П. С. Инструменты поддержки и развития компетентностного подхода в образовании старших школьников / П. С. Лернер // PR в образовании. – 2007. – № 4. – С. 42–50.
13. Маркова А. К. Модель профессиональной компетентности учителя в соответствии со стандартами образования / А. К. Маркова // Завуч. – М., 2001. – № 4. – С. 113–126.
14. Огарев В. И. Компетентное образование: социальный аспект / В. И. Огарев. – СПб. : Изд. РАО ИОВ, 1995. – 197 с. – С. 10.
15. Онкович А. Д. Формування професійної компетентності вчителів української діаспори США засобами педагогічної періодики : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 "Теорія і методика професійної освіти" / А. Д. Онкович. – К. : Інститут вищого образования Академії педагогічних наук України, 2004. – 22 с.
16. Побірченко Н. С. Компетентнісний підхід у вищій школі: теоретичний аспект / Н. С. Побірченко // Освіта та педагогічна наука. – 2012. – № 3 (152). – С. 24–31.
17. Соколова І. В. Професійна підготовка майбутнього вчителя-філолога за двома спеціальностями : [монографія / за ред. С. О. Сисоєвої] / МОН України. АПН України. Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих. – Маріуполь-Д. : АРТ-ПРЕС, 2008. – 400 с.
18. Трешина И. В. Социокультурный компонент профессионально-лингвистической компетенции учителя / И. В. Трешина // Россия и Запад: диалог культур. – М. : МГУ, 2004. – Вып. 12. – С. 296–304.
19. Хоружа Л. Л. Етична компетентність майбутнього вчителя початкових класів: теорія і практика : [монографія] / Л. Л. Хоружа / Ін-т педагогіки АПН України. – К. : Преса України, 2003. – 319 с.
20. Хуторской А. В. Ключевые компетентности как компонент личностно-ориентированной парадигмы образования / А. В. Хуторской // Народное образование. – 2003. – № 2. – С. 57–64.

Л. А. Базыль

СТРУКТУРА ЛИТЕРАТУРОВЕДЧЕСКОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ БУДУЩЕГО УЧИТЕЛЯ УКРАИНСКОГО ЯЗЫКА И ЛИТЕРАТУРЫ

В статье отражено альтернативное видение структуры литературоведческой компетентности как личностно-профессионального феномена. На основе теоретического анализа психолого-педагогических исследований обосновано целесообразность и концептуальную логику авторской позиции в отношении структуры литературоведческой компетентности будущих учителей украинского языка и литературы.

Ключевые слова: учитель украинского языка и литературы, литературоведческая компетентность, структура литературоведческой компетентности, филологическая культура, профессиональные функции учителя.

L. Bazył

THE STRUCTURE OF THE LITERARY COMPETENCE OF INTENDING TEACHERS OF UKRAINIAN LANGUAGE AND LITERATURE

In the article the alternative vision of the structure of literary competence as personal and professional phenomenon is presented. Based on the theoretical analysis of psychological and pedagogical studies the feasibility and the conceptual logic of the author position is explained regarding the structure of literary competence of intending teachers of Ukrainian language and literature.

Key words: teacher of Ukrainian language and literature, literary competence, literary competence structure, philological culture, professional features of a teacher.

УДК 378.147

Н. В. Кадикова

ДО ПИТАННЯ ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

У статті зроблено спробу систематизувати основні положення з питання формування культурологічної компетентності майбутніх учителів іноземної мови у контексті сучасних досліджень. Розкрито принципи, засоби та прийоми формування культурологічної компетентності майбутнього вчителя іноземної мови.

Ключові слова: культурологічна компетентність, принцип, культурологічний підхід, діалог культур, вчитель іноземної мови.

Постановка проблеми, її зв'язок з важливими завданнями. У Загальноєвропейських Рекомендаціях з мовної освіти наголошено, що багатий спадок різних мов і культур Європи є цінним спільним джерелом для взаємного розвитку [1]. Тому змінюються вимоги до вчителя іноземної мови і процесу його підготовки. Це передбачає перегляд традиційних уявлень про розвиток особистості педагога. У процесі підготовки педагога передбачено вивчення національної природи, особливостей національного характеру, духовної культури, мови і стереотипів світогляду народу, мова якого вивчається як іноземна.

Визначальна роль у реалізації культурно-ціннісної парадигми професійної підготовки майбутніх фахівців належить культурологічному підходу. Ураховуючи техногенну спрямованість сучасного суспільства, його потребу в постановці в центр системи освіти пріоритетів людської особистості, застосування культурологічного підходу в професійній підготовці майбутнього вчителя є методологічно необхідним. Педагог є носієм і оберегом національної культури, духовних цінностей. Отже, культурологізація освіти справедливо вважається однією із актуальних проблем сучасної педагогічної науки. Вагомою перешкодою на шляху її вирішення є недостатній рівень теоретичної і практичної підготовки педагогічних кадрів до культуротворчої діяльності. Гарантом успішного подолання цієї суттєвої прогалини може стати вироблення єдиного підходу до створення моделі формування культурологічної компетентності майбутніх учителів іноземної мови.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з проблеми, виокремлення невирішених її частин. Аналіз науково-методичної літератури засвідчив, що культурологічна компетентність майбутніх фахівців-філологів – особливо важливий аспект у підготовці педагогічних кадрів, вивченню якого приділено значну увагу вітчизняних науковців. Так, обґрунтування засад культурологічного підходу в освіті загалом подано у працях В. Андреева, Г. Ващенко, В. Гриньова, Н. Крилової. Зміст соціокультурної компетентності розглянуто в роботах О. Коломінової, Л. Голованчук. Соціокультурний компонент у змісті навчання іноземних мов виділяють Н. Сасенко і Н. Грицик. Питання культурологічного підходу до навчання досліджуються С. Гончаренком, С. Денисенко, Л. Пухковською